

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ПРАКТИЦІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ

Стаття присвячена практичному компоненту фахової підготовки соціального працівника у вищій школі Польщі. Актуалізовано досвід практичної підготовки соціальних працівників. З'ясовано, що практична підготовка соціальних працівників у Польщі є складним і динамічним процесом, який перманентно змінюється відповідно до міжнародних стандартів, нормативних вимог, соціальних змін і потреб на даний вид послуг.

У результаті наукового пошуку простежено тенденцію впровадження професійного навчання на практиці польських соціальних працівників на прогресивних підходах практичного досвіду у соціальній сфері європейських країн та США. Зазначено, що модель структурованого навчання базується на використанні навчального плану за модульним принципом. Застосовуються різні методи навчання, особливо імітаційні та діяльнісні (навчання в «команді»). Однаково важливе і набуття навичок, і засвоєння ціннісних основ роботи студента. Оцінка здійснюється на основі критеріїв компетентності. Студент працює під безпосереднім наглядом і контролем керівника практики. Наголос робиться на теорії практичного навчання через досвід.

За результатами дослідження зроблено висновок, що практичний компонент програми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні повинен ґрунтуватися на ознайомленні студентів із європейськими формами, методами та прийомами роботи, а також залученні їх до безпосередньої та неперервної практичної діяльності під керівництвом досвідчених наставників і керівників-консультантів.

Виявлення прогресивних ідей досвіду практичного аспекту підготовки соціальних працівників у вищій школі (Польща) сприятиме науковому обґрунтуванню стратегії розвитку професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Україні на етапі її трансформації та інтеграції у європейський і світовий освітній простір. Визначено перспективи дослідження напрямів взаємодії закладів освіти з роботодавцями та іншими соціальними партнерами у процесі професійної підготовки та проходження видів практик майбутніми фахівцями соціальної роботи.

Ключові слова: професійна підготовка, практична підготовка, практика, стажування, соціальна робота, ліценціат, магістр.

FEATURES OF PRACTICAL EDUCATION OF SOCIAL EMPLOYEES IN PRACTICE IN HIGH SCHOOL OF POLAND

The article is devoted to the practical component of the professional training of a social worker in a Polish high school. Conceptual approaches are considered in relation to professional preparation of development workers and experience актуалізовано them practical preparation at higher school of Poland.

It is found out, that preparation of development workers in Poland is a difficult and dynamic process, that permanently changes in accordance with international standards, normative requirements, social changes and necessities on this type of

services. As a result of scientific research, the tendency to introduce professional training in the practice of Polish social workers on the progressive approaches of practical experience in the social sphere of European countries and the United States has been traced. It is noted that the model of structured learning is based on the use of a curriculum on a modular basis. Different teaching methods, especially simulation and activity (training in the "team") are used. Equally important is the acquisition of skills, and the assimilation of the value basis of the student's work. Assessment is based on the criteria of competence. The student works under the direct supervision and supervision of the practice leader. Emphasis is placed on the theory of practical learning through experience.

According to the results of the study, the organizational and pedagogical conditions of the organization and content of practical training of social workers in practice in Poland are set out: legislative regulation of general principles of practice and internship in Polish universities; the removal of a significant part of the study load (from 40% to 60%) into the obligatory volume of the organization of students' practice directly at the workplace; continuity of the practical orientation of the educational process to practical learning through experience in practice; compliance of modules of practical training programs in practice under the Framework Program for the qualification of a social worker: knowledge, skills, social competences; the variability of the proposals for places of practice for students and the proposed contact letters at the information stands of the departments of social work (pedagogy); provision of means for checking the implementation of modules by trainees through the electronic network, depending on the form of training and the student's capabilities (stationary, correspondence, distance, etc.); providing support for practical training of future social workers in practice (contact hours, independent work, literature to silabases (programs) of practice, etc.); consistency of the procedure for managing and controlling individual programs of student practice from the university and social institution; Settlement of the appointment of students responsible for passing the practice: the coordinator (for bachelors, mainly masters), a mentor, a representative from the practice institution and the manager of the management of the career bureau.

The study concluded that the practical component of the program for the training of future social workers in Ukraine should be based on familiarizing students with the European forms, methods and techniques of work, and also involving them in direct and continuous practical activities, under the guidance of experienced mentors and consultants.

The exposure of progressive ideas of experience of practical aspect of preparation of development workers in Poland will assist the scientific ground of strategy of development of professional preparation of specialists of social sphere in Ukraine on the stage of her transformation and integration in European and world educational space. The prospects of research of directions of co-operation of establishments of education are certain with employers and other social partners in the process of professional preparation and passing of types of practices by the future specialists of social work.

Key words: professional preparation, practical training, practice, internship, social work, licentiate, master's degree.

Основне завдання сучасної вищої школи – розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців соціальної сфери – диктує необхідність концептуального переосмислення логіки і структури практичної підготовки. У науковому дослідженні з погляду методології професійної підготовки, практику ми

розглядаємо як інтегрований базовий компонент особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, процес оволодіння різноманітними видами професійної діяльності, у якому цілеспрямовано створюються умови для самопізнання та самовизначення студента під час виконання різних професійних ролей і формується потреба самовдосконалення та професійного зростання.

Досліджено, що у досвіді підготовки фахівців для соціальної сфери у зарубіжних країнах (США, Великобританії, Франції, Бельгії, Австрії), у тому числі й у Польщі, актуалізується роль практичного складника підготовки майбутнього спеціаліста як провідного структурного елемента за умови конструктивного поєднання вітчизняної практики і світового досвіду, посилення ролі практичного складника підготовки майбутнього спеціаліста. При цьому значна увага приділяється формуванню практичних умінь і навичок, професійної етики та особистому розвитку і росту майбутніх фахівців [4; 6; 9-11].

Досвід підготовки соціальних працівників у Республіці Польща свідчить, що в цілісній системі професійної підготовки практична підготовка, поряд із теоретичною виступає вагомим чинником. Встановлено, що реформування системи соціальної опіки і допомоги у Польщі значно збільшило науковий інтерес до нових сфер соціальної роботи та проблем професійної підготовки висококваліфікованих соціальних кадрів у Польщі, поштовхом до цього стало включення у сучасну модель цієї професії додаткових вимог [7]. Саме цей аспект став предметом дослідження багатьох польських науковців: Ю. Бронгель, К. Вудз, Є. Кантовіч, Х. Квятковської, А. Курч, А. Маєвської-Галензяк, Є. Маринович-Хеткі, У. Новацкої, А. Олубінського, Т. Станка, І. Супіньської, Д. Травковської, К. Фриштацького, Є. Шмагальського та багатьох інших.

Порівняльний аналіз напрямів досліджень практичної підготовки майбутніх фахівців у Республіці Польща та в Україні, здійснений У. Новацкою, показав, що в організації професійної практики потребують розв'язання проблеми методологічного характеру. Разом із тим, в обох країнах спостерігається недостатня кількість досліджень із проблем практичної підготовки майбутніх фахівців і перебігу процесу професійного навчання на практиці [4, с. 18].

Результати дослідження показують, що, можливо, найкраща методологія соціальної роботи в польській літературі з цього питання була реконструйована М. Граносік (M. Granosik) на основі довгострокового спостереження за працівниками та клієнтами у соціальній сфері [11, с. 60–68]. Відомий польський педевтолог Х. Квятковська обґрунтувала теоретико-методологічні засади організації та проведення професійних практик. Зокрема вона зазначає, що накопичення знань не гарантує пропорційного збагачення діяльнісних можливостей студента (в екстремальних випадках це явище виявляє себе як поява «навченої беспорядності»). Натомість накопичення практичного досвіду завжди супроводжується накопиченням знань [6, с. 13]. Отже, професійно-педагогічна підготовка взагалі, види практик зокрема, мають організовуватися так, щоб забезпечувалося збагачення не лише операційно-праксеологічного аспекту, не лише знань і практичних навичок, але й накопичення так званого «клінічного» досвіду, формування комплексу етично-моральних професійних компетентностей. З огляду на сказане, дійсно необхідно погодитися із думкою польських педевтологів щодо особливого значення організації та проведення практик, а також важливості їх правильної організації та проведення.

Нормативно врегульовано (розпорядженням Міністра праці і соціальної

політики Республіки Польща від 25 січня 2008 р.) [7] питання, що всі навчальні предмети і практики, а також години, визначені на їх реалізацію в рамках спеціальності, що готує до виконання професії соціального працівника, (незалежно від форми навчання – стаціонарної, заочної чи вечірньої), мають бути відображені у заліковій книжці студента (index) та в додатку до диплома про закінчення ЗВО. Це стосується освітніх закладів усіх рівнів: I-го рівня (трирічного ліценціатського), II-го (додаткового дворічного магістерського курсу та неперервного п'ятирічного магістерського навчання). Відповідно, соціальний працівник повинен здобути авторитет, повагу і довіру з боку клієнта, при цьому важливими особистісними і професійними рисами повинні бути щирість, відкритість, чесність, відсутність меркантильної мотивації.

У вищій школі Польщі, де відбувається підготовка соціальних працівників, проходження студентом практики – це своєрідна форма практичного навчання, отримання знань через свій особистий досвід [2; 3; 5; 8; 9; 11; 12]. Студенти вивчають соціальну роботу на двох рівнях: на рівні університету чи коледжу і агентства (теоретичний і практичний курси). Причому на організацію практики студентів безпосередньо на робочому місці відводиться значна частина навчального навантаження (від 40 % до 60 %) [2; 3; 5; 8; 12].

Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє погодитися із думкою польських педевтологів щодо особливого значення проходження майбутніми соціальними працівниками професійних практик, а також важливості їх правильної організації та проведення. Польські вчені зауважують, що часто, коли ми говоримо про методологію соціальної роботи, ми маємо на увазі те, що, за традиційним підходом, соціальну роботу можна практикувати за допомогою трьох методів: індивідуальний випадок, групові методи та організація місцевих громад. Практична методична (тобто професійна) соціальна робота у цьому контексті – ніщо інше, як застосування цих моделей у практиці роботи з індивідами, сім'ями, групами або громадами [11, с. 60–68].

Польська дослідниця Х. Квятковська у рамках нових орієнтирів до практичного компоненту підготовки фахівця зазначає, що до ієрархії завдань практики належать: поступове усвідомлення студентами місця і ролі складових системи соціальної освіти, а також взаємозв'язків між ними; залучення майбутніх соціальних працівників до аналізу вказаних складових і зв'язків між ними у складніших умовах і ситуаціях; усвідомлення під час цієї діяльності причин власних успіхів і невдач; пошуки в освітній теорії чи практиці пояснень і рекомендацій щодо розв'язання соціально-педагогічних проблем; самостійне розв'язання студентами, майбутніми соціальними працівниками, складніших завдань, розвиток незалежності в соціальній роботі, творчої уяви і перших навичок інноваційної діяльності [6].

Однією з детермінант професіоналізації професії соціального працівника в соціологічному плані є теоретичні знання та професійна практика. У результаті наукового пошуку простежено тенденцію впровадження професійного навчання на практиці польських соціальних працівників на прогресивних підходах практичного досвіду у соціальній сфері європейських країн та США. Це модель особистісного росту і розвитку, «учнівська» модель, управлінська модель та модель структурованого навчання. Зазначимо, що модель структурованого навчання базується на використанні навчального плану за модульним принципом. Застосовуються різні методи навчання, особливо імітаційні та діяльнісні (навчання в «команді»). Однаково важливим є і набуття навичок, і засвоєння

ціннісних основ роботи студента. Оцінка здійснюється на основі критеріїв компетентності. Студент працює під безпосереднім наглядом і контролем керівника практики. Наголос робиться на *теорії навчання через досвід* [1]. За результатами аналізу досвіду соціальної роботи та спостереження можемо зазначити, що в останні роки зазначена модель набуває дедалі більшого поширення і вважається найбільш ефективною. У цьому контексті важливо підкреслити, що питання інтеграції теорії і практики знаходиться в центрі уваги Ради з освіти в галузі соціальної роботи. Упровадження зазначених принципів побудови програм практичної підготовки соціальних працівників сприяло появі багатьох нових підходів, зокрема цільового, структурного, операційного і проблемного.

Досліджено, що при розробці програм із практичної підготовки соціальних працівників чітко формулюються освітні цілі та детально визначаються критерії успішної діяльності. Посилення вимог до укладання програм практики (пол. силabusів) із переліком освітніх ефектів, результатів навчання (знання, уміння, соціальні компетентності) сприяє ефективному контролю за їх виконанням і аналізом результатів. Завдання практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі полягає у демонстрації найкращих зразків професійної діяльності на прикладі оптимального вирішення типових завдань новаторського, нестандартного розв'язання соціальних проблем у процесі складного подолання професіоналом певних негараздів, а також у виробленні власного професійного стилю і пізнанні себе як людини, що здатна професійно вирішувати проблеми людей. Визначено місце практикуючих і запропоновано рекомендовані об'єкти для проходження практики. Ними можуть бути: центри соціальної допомоги, центри підтримки сім'ї, регіональні центри соціальної політики, будинки соціального забезпечення, спеціалізовані консультаційні центри (у тому числі сімейні), центри догляду та опіки (невідкладна допомога, дитячі будинки), центри усиновлення та опіки, центри підтримки (наприклад, будинки самопомоги), центри кризових інтервенцій, громадські центри, засоби для бездомних та залежних людей, інститути ринку праці (бюро праці, агентства зайнятості тощо), виправні установи, притулки для неповнолітніх, центри дослідження громадської думки, спеціальні та інтеграційні засоби для дітей та дорослих, центри для іноземців, охорона здоров'я, правосуддя, хоспіси, неурядові організації тощо. Для того, щоб дати студентам можливість реалізувати проходження практики у Поморській академії у Слупську (РА) підписано угоди з відповідними установами. Такий досвід практикується у вищій школі Польщі, а також у вітчизняних вишах.

Досліджено, що, крім запропонованих інституцій, існує можливість стажування в рамках реалізованих проектів для Інституту соціології та соціальної роботи. Студенти кафедри соціології та Інституту соціальної роботи РА в Слупську обирають місце стажування за такими *критеріями*: сфера навчання, уподобання та інтереси, а також плани, пов'язані з майбутньою кар'єрою. Практичне навчання студентів спеціалізації «Соціальна профілактика та ресоціалізація» Інституту (IPSiR) Варшавського університету (WU) на практиці може здійснюватись у господарських одиницях, органах державного управління, органах місцевого самоврядування, соціальних установах, навчальних закладах, охороні здоров'я, культурі, науково-дослідних установах, у тому числі в установах профілактики та реабілітації, в'язницях, поліції, навчальних закладах, центрах

соціального забезпечення, центрах, що опікуються наркозалежними, центрах для іммігрантів або інших організаційних підрозділах (установах/компаніях), якщо розміщення студента буде узгоджуватися з профілем вивчення і прийняття на стажування [2; 12].

Виявлено, що під час практичного навчання застосовуються активні методи навчання, особливо імітаційні та діяльнісні (навчання в «команді»). Однаково важливими є набуття навичок і засвоєння ціннісних основ роботи студента. Оцінка здійснюється на основі критеріїв компетентності. Студент працює під безпосереднім наглядом і контролем керівника практики. Наголос робиться на теорії практичного навчання та інтерактивній взаємодії викладача зі студентом у Вармінсько-Мазурському університеті в Ольштині (WMU) (Табл. 1).

Підкреслимо, що в останні роки модель практичного навчання набуває дедалі більшого поширення і вважається найбільш ефективною при суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача і студента. Інтеграція теоретичної та практичної підготовки соціальних працівників у вищій школі Польщі досягається завдяки: співпраці закладів освіти й агентства; спільній розробці навчальних планів; проведенню семінарів для керівників практики на базі університету; поділу навчального тижня на аудиторні заняття та відвідування агентства; проходженню практики паралельно з вивченням теоретичних курсів; початку практики тільки після вивчення курсів «Вступ до соціальної роботи», «Вступ до соціології», «Етика і цінності соціальної роботи».

Таблиця 1

**Співпраця практиканта з викладачем під час практики
у вищій школі Польщі
(на прикладі WMU, напрям: Соціальна робота, бакалавр)**

Модулі практики	ECTS	Форми роботи	Години
Модуль практики: безперервна практика 1	1,5	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах; • консультації. 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до колоквиумів; • підготовка до практики; • підготовка до мультимедійної презентації.	17 15 2 20,5 10 5,5 5
Модуль практики: професійна практика 1	7	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • консультації. 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка документації до практики; • участь у професійній практиці.	2 2 173 13 160
Практичний модуль: безперервна практика 2	2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах; • консультації. 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до практики; • підготовка контрольних занять;	32 30 2 18 5 5

		• вибір форм самовдосконалення / саморозвитку особистості.	8
Практичний модуль: проміжна (безперервна) практика 3	2	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • участь у практичних вправах • консультації. 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • підготовка до колоквиумів; • підготовка до практики; • підготовка до мультимедійної презентації.	32 30 2 18 7,5 5,5 5
Практичний модуль: професійна практика II	7	1) <i>Контактні години з викладачем:</i> • консультації 2) <i>Самостійна робота студента:</i> • завершення професійної практики; • підготовка документації.	2 2 173 160 13

Аналіз навчальних планів і програм підготовки у вищій школі Польщі дозволяє відзначити, що в Інституті педагогіки та соціальної роботи РА у Слупську за напрямом підготовки «Соціальна робота», із спеціалізації «Соціальна робота в соціальному забезпеченні» студенти проходять такі види практик: *безперервна практика з методології соціальної роботи (V семестр) (Praktyka śródroczna z metodyką pracy socjalnej)* та безперервна (професійна) практика (II, IV, VI/I, II, IV, VI семестри) (*Praktyka ciągła (zawodowa)*). Для проходження майбутніми соціальними працівниками видів практик в Інституті педагогіки та соціальної роботи РА в Слупську розроблено положення, яке визначає вимір, правила та форма професійної практики. У вимогах зазначено, що стажування може проходити в організаційних одиницях державної влади та органів місцевого самоврядування, соціальних установах, суб'єктах господарської діяльності, науково-дослідних центрах, навчальних закладах, закладах охорони здоров'я та культури, дослідницьких установах, місцевих ЗМІ та інших організаційних одиницях, якщо характер студентських стажувань буде узгодженим із галузю навчання. Також зазначено, що стажування може відбуватися в рамках реалізованих програм Європейського Союзу, іноземних бірж, спрямованих на студентів. Студенти денної / заочної форми навчання можуть зайнятися професійною практикою в установах / компаніях, які вони обирають, відповідно до профілю сфери навчання та кількості навчальних годин, передбачених у навчальному плані.

Динаміка розвитку практичного компонента професійної підготовки соціального працівника представлена в обов'язковому діапазоні регламенту практики. Законодавчо визначено *діапазон практичних навичок* (практики) (240 годин), який передбачає засвоєння таких умінь, як: 1) активна участь у заходах, що проводяться в установах, на основі укладених угод з представниками установ (інституцій); 2) взаємодія з працівниками соціального закладу; 3) налагодження контактів з клієнтами соціальної служби; 4) розпізнання проблеми клієнтів соціальної служби на мікро-, мезо-, макрорівнях; 5) встановлення контактів з особами та сім'ями, які користуються соціальною допомогою, яка надається установами; 6) співпраця у визнанні, задоволенні та активізації індивідуальних та соціальних потреб людей та сімей, які потребують

соціальної підтримки; 7) зібрання матеріалів для розробки та впровадження соціальних проектів [7].

Розглядаючи професіоналізм соціального працівника з точки зору єдності теорії і соціально-практичного досвіду, ми звернули особливу увагу на становлення професійної зрілості соціального працівника, коли єдність діяльності й особистості найбільш повно проявляється у професійних вміннях та формується на рівні компетентностей. Досліджено, що основним вмінням після проходження професійної практики має бути здатність студента зібрати матеріали, необхідні для написання і реалізації *соціальних проектів*. Робота над соціальними проектами майбутніх соціальних працівників корелюється із діючими програмами соціального забезпечення та регіональними потребами у дослідженні та необхідності презентації актуальних соціальних проблем у регіоні. На сьогодні у Республіці Польща діють популярні програми соціального забезпечення: «Родина 500+», «Програма малюк», «Сеньйор ВІГОР (Senior-WIGOR)», «Карта великої родини».

Студентська практика майбутніх соціальних працівників IPSiR UW призначена, зокрема, для: розширення знань у сфері соціальної профілактики та ресоціалізації, здобутих під час навчання та розвитку навичок її використання, особливо навичок, набутих у сфері спеціалізації студента, ознайомлення зі специфікою професійного середовища, формування спеціальних професійних навичок, пов'язаних безпосередньо з місцем, де проходить стажування, формування навичок ефективного спілкування в організації, співпраці з іншими фахівцями, що працюють у міждисциплінарній команді, ознайомлення з функціонуванням організаційної структури, правилами організації роботи та розподілу компетенцій, процедур, процесу планування роботи, контролю, підвищення здатності організувати власну роботу, командну роботу, ефективно управління часом, сумлінність, відповідальність за завдання, удосконалення навичок використання іноземної мови в професійних ситуаціях [12].

Встановлено, що ефективність практичної підготовки майбутніх соціальних працівників значною мірою залежить від рівня підготовки і професійної компетентності *координатора (керівника) практики*, що регулюється комплексом заходів у вищій школі Польщі. Зокрема, у загальних положеннях Католицького Університету Яна Павла II в Любліні (KUL) визначено наступні визначення щодо впровадження практики студентів [8]:

1) Практика (*praktyka*) – це діяльність, що виконується студентом в обраному приймаючому закладі, що дозволяє досягти запланованих результатів навчання, реалізованих у певному часі та вимірі.

2) Практикант (*praktykant*) – це студент першого циклу навчання, другого циклу навчання або однорідних магістерських досліджень зобов'язаний впроваджувати практики, що впливають з навчальної програми підготовки або практику, на додаток до розширення їх кваліфікації.

3) Координатор практики факультету (*wydziałowy koordynator praktyk*) – співробітник факультету, який призначається проректором із практики на прохання декана координувати та контролювати діяльність, пов'язану з проведенням стажування на факультеті.

4) Опікун практики (*opiekun praktyk*) – викладач, що здійснює дидактичні заняття, призначений деканом для здійснення стажування студентами в галузі

навчання або спеціалізації (у випадку невеликої кількості студентів, які проходять стажування на факультеті, координатор факультету стажування).

5) Наставник (ментор) студентів (*mentor praktykanta*) – особа, призначена приймаючою установою, відповідальна за організаційний та предметний нагляд за впровадженою практикою відповідно до передбачуваних результатів навчання.

Аналіз наукових джерел, спостереження на практиці дозволяють відзначити, що усвідомлення своїх можливостей, потенціалу, професіоналізму й відповідальності є, на наш погляд, основним здобутком і результатом практичної підготовки майбутніх соціальних працівників, найважливішою умовою ефективності їх майбутньої професійної діяльності. Так, *обов'язкові практики у KUL (Praktyki zawodowe, § 15)*, зокрема, студентські стажування, є невід'ємною частиною навчальної програми підготовки соціального працівника, яка реалізується в обраному приймаючому закладі, бізнес-профіль якого дозволяє досягти передбачуваних результатів навчання. Правовою основою для організації та проведення практики є статті із закону 2004 р. [art. 166 ust. 2 i ust. 3 oraz art. 189 ust. 2 pkt 2 Ustawy]. Важливо відзначити, що робота студента за фахом, стажування, добровільна служба, а також економічна діяльність (включаючи п. 5, положення §11) можуть розглядатися як проходження практики за оцінкою опікуном діяльності студента у відповідності до змісту та виду певної спеціальності. Основною метою професійної практики соціальних працівників KUL є розширення знань, набутих під час навчання, і розвиток навичок його практичного використання. Для прикладу, студент IPSiR UW першого циклу повинен пройти курс практичного навчання, що впливає з освітніх стандартів або окремих положень щодо індивідуальної професійної кваліфікації – не менше 60 годин на денній та заочній формах навчання та 40 годин на заочній формі навчання, для якої він отримує кредит і 4 бали ECTS [12].

Положенням проходження практики (на прикладі KUL) чітко визначено права та обов'язки приймаючої установи для проходження практики. Студентські стажування за фахом «Активізація та соціальні інновації» (дослідження першого циклу) у WU проходить як курсова професійна підготовка. Метою стажування є ознайомлення з їхньою діяльністю та здобуття кваліфікації, що дозволяє їм здійснювати професійну діяльність, пов'язану зі спеціалізацією після закінчення навчання. Їх завданням є ознайомлення студентів із практичними аспектами підготовки і реалізації проектів соціальної активізації та соціальних інновацій. Вони відбуваються в установах, які за допомогою інноваційних методів будують мережі, соціальні партнерства, сприяючи побудові інклюзивного суспільства.

Досліджено, що особлива увага досвіду організації практики в KUL належить практичному навчанні викладачів та підвищенні їхньої кваліфікації (педагогічні практики) (*Praktyki nauczycielskie (pedagogiczne) (§ 18)*). Так, на законодавчому рівні закріплено положення про те, що підготовка викладачів є невід'ємною частиною освітнього процесу як складової педагогічної спеціалізації та підлягає обов'язковому проходженню.

Метою *навчальної педагогічної практики* є, зокрема: набуття знань, умінь і компетенцій, пов'язаних із дбайливою, навчальною та дидактичною роботою; групового управління та діагностики індивідуальних потреб студентів; набуття психолого-педагогічних знань, а також дидактичних умінь із педагогічною реальністю у сфері практичної діяльності; допомога студентам у процесі самовизначення (§ 19). Умови звільнення від всієї або частини педагогічної

практики викладені в правилах практики (§ 21, § 22). Детальні завдання та обов'язки викладені в Правилах практики (§ 18, абз. 3) [8].

Важливо відзначити, що положенням РА в Слупську, як і в інших ЗВО Польщі, регламентуються умови проходження *професійного навчання під час практики*, що підтверджує тенденцію практичної спрямованості освітнього процесу у вищій школі Польщі. У WU *педагогічна практика* та отримання *педагогічної кваліфікації* передбачає: а) проходження 120 годин у методичних класах (факультети IPSiR); б) проходження 150 годин педагогічної практики в установах Міністерства національної освіти (школи, дитячі садки, MOW, MOSW). Спеціалізація здійснюється за інноваційною формулою лабораторії соціальних інновацій у співпраці з досвідченими аніматорами та новаторами, зокрема від глобальної організації соціальних інноваторів Ашоки та Центру підтримки місцевої активності (CAL) (Opiekun praktyk: dr Katarzyna Rychlicka-Maraszek).

Особливістю підходів до організації та проведення практики в KUL, як і в інших польських вишах, є чіткість визначення прав та обов'язків університету (Prawa i obowiązki uniwersytetu) та відповідальних структурних підрозділів і осіб. Для відповідальних визначено та диференційовано обов'язки: декана факультету (Obowiązki Dziekana Wydziału), координатора факультету практик (Obowiązki Wydziałowego Koordynatora Praktyk), опікуна практиканта (Obowiązki Opiekuna Praktyk), деканату (Obowiązki Dziekanatu), відділу освіти (Obowiązki Działu Kształcenia), бюро кар'єри (Obowiązki Biura Karier), відділу міжнародного співробітництва (Obowiązki Działu Współpracy z Zagranicą). Досвід WU визначає для проходження стажування студентами, майбутніми соціальними працівниками, програма та дата повинні бути узгоджені з керівництвом практики з професійного відділу випускників (Pełnomocnikiem ds. praktyk, a z Biura Zawodowej Promocji Absolwentów), отримати направлення на практику [8]. Досліджено, що наставник (опікун) практики бакалаврів соціальної роботи призначається з числа магістрів (WMU в Ольштині, WU у Варшаві, UMCL в Любліні). Зокрема, наставник (опікун) практики (стажування) призначається начальником відділу соціології та соціальної роботи ПА у Слупську. Наставник відповідає за нагляд, організацію та проведення практики. У 2018 році керівником практики є М. Марашкевич (mgr. Maciej Maraszekiewicz). Важливо зауважити, що до складання програм проходження практик бакалаврів долучаються теж магістри соціальної роботи [1, с. 185–188]. Такий досвід можна запровадити у підготовці соціальних працівників в Україні.

Сучасна трансформація системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у Польщі забезпечена на факультеті педагогіки і психології Державного університету ім. Марії Склодовської-Кюрі в Любліні (UMCL). Особливістю професійної підготовки є те, що майбутні соціальні працівники, студенти різних курсів одного факультету проходять підготовку за різними навчальними планами і навіть за різними напрямками. У змісті роботи нового освітнього напрямку навчання – «Соціальна робота» – студентам I-го курсу до вивчення запропоновано дві спеціалізації: «Профілактика у суспільстві» (Profilaktyka społeczna) та «Неповносправність у середовищі» (Niepełnosprawność u środowisku). Водночас на III-му, IV-му та V-му курсах (II-го курсу немає) також проходить підготовка майбутніх соціальних працівників, але в рамках напрямку «Педагогіка» за спеціальністю «Соціальна допомога і соціальна робота» на двох спеціалізаціях: «Робота з сім'єю» (Praca z rodziną) і «Ринок праці та консультування» (Rynek pracy i

doradztwo zawodowe). Щодо практичної підготовки, варто зауважити, що обов'язковим для студентів є проходження восьми тижнів неперервної практики в закладах соціальної роботи (4 рази по 2 тижні з відривом від навчання, 4 кредити ECTS). Навчальний план включає рекомендації щодо місць проходження практики. Після II-го семестру рекомендовано проходити практику в осередках допомоги сім'ї, будинках самотніх матерів; після III-го – в будинках престарілих, дитячих будинках, у закладах, що надають термінову підтримку дітям у складних життєвих ситуаціях, закладах для бездомних; після IV-го – у громадських неурядових організаціях, центрах зайнятості, біржах праці, закладах посередництва з працевлаштування; після V-го – у центрах кризового втручання, закладах терапії [3], про що говорить наскрізність і логічна послідовність цілей з метою розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Системно-структурний аналіз програм проходження майбутніми соціальними працівниками видів практик дозволяє відзначити, що у польських закладах освіти простежуються відмінності у видах практик, термінах і тривалості проведення. Особливої актуальності у цьому контексті набуває питання гармонізації теоретичного і практичного складників підготовки майбутніх фахівців, подальшої розробки засад практичного навчання студентів, зорієнтованості на формування професійних умінь і навичок, стійкої мотивації майбутньої професійної діяльності. У теорії та на практиці висловлюється думка, що професійна підготовка буде успішною, якщо здійснюватиметься згідно з моделлю неперервної практичної підготовки, зміст і логіка якої обумовлені функціональним призначенням майбутнього фахівця та за наявності таких організаційно-педагогічних умов, як: організація єдиної неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних працівників (бакалавр, магістр, доктор); координація практичної підготовки (вищий заклад освіти – установа (заклад) соціальної і соціально-педагогічної сфери); наявність ділових контактів організаторів практики з працівниками соціальної сфери; залучення студентів до волонтерської діяльності; формування корпусу супервізорів.

До прогресивних тенденцій варто віднести мобільність і варіативність можливостей майбутнього соціального працівника щодо проходження практики. Згідно із правилами KUL (§ 23), студент може пройти необмежену кількість стажувань під час навчання, щоб отримати досвід роботи та набути практичні навички. Необов'язкові позакласні заняття також можуть бути впроваджені в дослідженнях третього циклу навчання. Пропозиція позакласних заходів створює можливість набуття досвіду в різних сферах, наприклад, у наступних відділах: продаж, обслуговування клієнтів, фінанси, бухгалтерський облік, юридичні послуги, IT, адміністративні послуги, управління персоналом, маркетинг, навчання, логістика, контроль, аудит тощо. Листи пропозицій розміщені на веб-сайті відділу кар'єри KUL. Порядок укладення договорів про позапрофесійну практику в Польщі та за кордоном визначається додатковими правилами та зразками [KUL § 25].

Досліджено, що загалом характерними рисами магістерської підготовки соціальних працівників у Польщі є спеціалізований характер теоретичного навчання і практичної підготовки, різноманітність видів спеціалізації, варіативність навчальних програм і орієнтація на вимоги практичної соціальної роботи в країні. У підготовці магістрів соціальної роботи визначено основні знання, уміння та компетенції до майбутньої професійної діяльності. У

регламенті практики KUL відзначені особливості проведення *надобов'язкових практик* (praktyki nadobowiązkowe). Важливо підкреслити, що вони мають професійний характер; організовуються з метою отримання студентом практичних навичок, необхідних роботодавцям; характеризуються високою гнучкістю (дата, тривалість і погодинна практика залежить від приймаючої установи); може проходити протягом навчального року, зокрема в періоди без педагогічної діяльності в Польщі та за кордоном; триває від 3 тижнів до 6 місяців.

Результати проходження безперервної практики з методологією соціальної роботи майбутнього соціального працівника (знання, уміння та соціальні компетенції) проводяться за шкалою оцінювання та підраховуються остаточні бали та підсумкова оцінка з модульного кредиту даного виду практики відповідно до правил : 3,0 – 3,24 задовільно (3,0); 3,25 – 3,74 достатньо з плюсом (3,5); 3,75 – 4,24 добре (4,0); 4,25 – 4,74 – добре з плюсом (4,5); 4,75 – 5,0 дуже добре (5,0). Отже, порівнюючи шкали оцінювання практики в РА в Слупську із оцінюванням у WMU в Ольштині, спостерігаємо єдність у модульному підході до оцінки, комплексному оцінюванні знань, умінь і соціальних компетентностей, лише розбіжності в уточненні граничних меж балів оцінки [2; 5; 12].

Зауважимо, що у більшості вишів Польщі негативна оцінка будь-якої форми занять не надає підстави для позитивної остаточної оцінки для практиканта за результати практики. У ході академічної освіти майбутні фахівці набувають компетенції, необхідні для розуміння й інтерпретації процесів допомоги, соціальної інтеграції та активізації окремих осіб і груп, котрі перебувають під загрозою ізоляції в умовах, що змінюються, і професійні навички, необхідні для проведення спеціалізованих заходів у підтримці установ соціальної допомоги.

Практичне навчання майбутніх соціальних працівників у вищій школі Польщі моделюється із застосуванням європейського досвіду через ПРАКТИКИ в ЕРАЗМУС + (PRAKTYKI W RAMACH PROGRAMU ERASMUS+). Зокрема, при підготовці соціальних працівників у KUL на законодавчому рівні закріплена процедура стажування в рамках програми Erasmus + (§ 26) з метою надання студентам можливості пройти практичне навчання на підприємстві або в іншій установі за кордоном (у країнах Європейського Союзу) та пройти стажування, безпосередньо пов'язане з предметами, які готуються до виконання певної професії. Такий вид практики адресований студентам усіх рівнів навчання, а також випускникам (так звані недавні випускники). Зазначено, що стажування повинно бути завершене не пізніше, ніж за 12 місяців після закінчення навчання. Тривалість стажування від 3 до 5 місяців (протягом одного навчального року). Аналогічно стажування студентів IPSiR UW спеціалізації «Соціальна профілактика та ресоціалізація» теж може проводитися в рамках реалізованих програм Європейського Союзу, іноземних обмінів, спрямованих на студентів, відповідно до профілю галузі навчання, після попереднього схвалення співробітника практики [2; 3; 5; 8; 12]. Підсумовуючи окремі аспекти практичного навчання на практиці соціальних працівників у Польщі, зазначимо, практика значно розширює професійну компетентність майбутніх соціальних працівників і відкриває можливості для здійснення власного вибору майбутнього місця праці в соціально-педагогічній сфері. Власне, на думку керівників, які забезпечують науково-методичний супровід, результати практики і віддзеркалюють рівень підготовленості студентів до майбутньої професійної діяльності.

Отже, за результатами проведеного дослідження, до *організаційно-педагогічних умов організації та змісту практичної підготовки* соціальних працівників на практиці у Польщі слід віднести: законодавче регулювання загальних засад проходження практик та стажування у польських університетах (положення, регулятори, засади) та розміщення їх на сайті вишу в Інтернет-доступі для учасників освітнього процесу; відведення значної частини навчального навантаження (від 40 % до 60 %) в обов'язковий обсяг на організацію практики студентів безпосередньо на робочому місці; неперервність практичного спрямування освітнього процесу підготовки майбутніх соціальних працівників із практичним навчанням через досвід на практиці; чіткість, визначеність та доступність в мережі сайту вишу програм кожного виду практики (силабусів) – обов'язкової та надобов'язкової, професійної та безперервної тощо; конкретність вимог до змісту, форм, методів та засобів розвитку соціальних компетентностей у майбутнього фахівця соціальної сфери під час практики; відповідність модулів програм практичного навчання на практиці за Рамковою програмою до кваліфікації соціального працівника: знання, вміння, соціальні компетенції; варіативність пропозицій місць проходження практики для студентів та запропоновані контактні листи на інформаційних стендах кафедр соціальної роботи (педагогіки) ЗВО; мобільність та інформативність щодо зразків і форм планування та звітності за результатами проходження практики на сайті вишу; забезпеченість засобів перевірки виконання модулів практикантами через електронну мережу у залежності від форми навчання та можливостей студента (стаціонарна, заочна, дистанційна тощо); регламентованість контактних годин та форм роботи викладача зі студентом із кожного виду практики; визначеність форм самостійної роботи студента до видів практик із часовими вимірами; забезпеченість супроводу практичної підготовки майбутніх соціальних працівників на практиці (контактні години, самостійна робота, література до силябусів (програм) практики тощо); узгодженість процедури управління та контролю за індивідуальними програмами проходження студентами практики та інформованість про заходи на сайті університету; урегульованість призначення відповідальних для проходження студентом практики: координатора (для бакалаврів, в основному, це магістри), наставника, представника із установи проходження практики та керівника із управління кар'єрного бюро.

У процесі наукового дослідження встановлено, що у багатьох наукових працях і в окремих експериментах досліджено шляхи використання всіх стадій практики для формування індивідуального стилю роботи майбутнього фахівця, прискорення його професійної адаптації, появи навичок творчості і потреби в неперервному самовдосконаленні. На жаль, організація цієї ланки підготовки соціальних працівників і запровадження інновацій лімітуються у Польщі (як і в Україні) скороченням фінансування вищої освіти.

За результатами дослідження ми дійшли висновку, що практичний компонент програми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні повинен ґрунтуватися на ознайомленні студентів із європейськими формами, методами та прийомами роботи, а також залученні їх до безпосередньої та неперервної практичної діяльності під керівництвом досвідчених наставників і керівників-консультантів. Перспективи розвитку дослідження вбачаємо у виявленні напрямів взаємодії закладів освіти з роботодавцями та іншими

соціальними партнерами у процесі професійної підготовки та проходження видів практик майбутніми фахівцями соціальної роботи у Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенера В. Є., Шевченко Ж. М. Соціальна робота у Республіці Польща : навчально-методичний посібник. Кременець : ВЦ КОГПА. 2019. 248 с.
2. Варшавський університет (м.Варшава, Польща) [Назва з екрану]. URL: sumdu.edu.ua/images/stories/gen_info/structure (Дата звернення: 15.01.2014).
3. Державний університет ім. Марії Склодовської-Кюрі в Любліні. Факультет педагогіки і психології (Люблін, Польща). [Назва з екрану]. URL: <https://umcs.lublin.pl>.
4. Новацка У. Організація педагогічних практик студентів математично-природничого відділу вищої педагогічної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2002. 24 с.
5. Факультет Суспільних Наук (Wydział Nauk Społecznych) Кафедра суспільної педагогіки (Katedra Pedagogiki Społecznej) Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині [Назва з екрану]. Режим доступу : <http://wns.uwm.edu.pl/ps>
6. Kwiatkowska H. Kierunki przemian funkcji zawodowych nauczyciela / H. Kwiatkowska. *Ruch Pedagogiczny*. Warszawa, 1990. № 1-2. S. 13–23.
7. Kwalifikacje pracowników socjalnych wskazane ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.) oraz ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 48, poz. 320). URL: <https://www.portaloswiatowy.pl/bezpieczenstwo-w-szkole/ustawa-z-dnia-12-marca-2004-r.-o-pomocy-spoecznej-tekst-jedn.-dz.u.-z-2018-r.-poz.-1508-9735.html>
8. Organizacja praktyk Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. URL: <https://www.kul.pl/praktyki,18510.html>
9. Przedsiębiorczość społeczna a praca socjalna. Nowa Praca Socjalna. Autorzy: Tomasz Barszczewski, Wojciech Duranowski, Magdalena Omen, Olga Pankiv, Agnieszka Rymsza. Przedsiębiorczość społeczna a praca socjalna / Pedakcja naukowa: Olga Pankiv, Wojciech Duranowski. Warszawa, 2014. 200 p.
10. Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie / pod. red. Jelenia Gora. Wydawnictwo Karkonoska Panstwowa Szkoła Wyzsza, 2012. S. 16-29.
11. Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej. Praca zbiorowa pod redakcją Mirosława Grewińskiego i Jerzego Krzyszkowskiego. Skład i druk: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego. Warszawa, 2011. 126 p.
12. Zasady stażu i praktyki IPSiR UW. URL : <http://www.ipsir.uw.edu.pl/studia-I-i-II-stopnia/zasady-odbywania-praktyk-w-ipsir/studia-i-stopnia---profilaktyka-spoeczna-i-resocjalizacja>

zhannaostap@ukr.net

Рецензент: проф. Януш Голота